

ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ

Заборовський В.В.,
*професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету
ORCID: 0000-0002-5845-7535*

Заборовський В.В. Деякі практичні аспекти реалізації інституту підвищення кваліфікації українських адвокатів

Вказано, порядок підвищення кваліфікації адвокатів передбачає доволі об'ємний перелік можливих видів підвищення їх професійного рівня і визначальне місце серед яких займають заходи, що організовані операторами підвищення кваліфікації адвокатів, але й на те, що значний акцент таких заходів спрямований на забезпечення якості їх організації, зокрема, шляхом встановлення суттєвих професійних, особистісних та етичних вимог до лекторів та їх практичне спрямування.

Дана стаття спрямована на розкриття окремих практичних аспектів механізму реалізації адвокатом свого професійного обов'язку щодо підвищення кваліфікації. Так, у науковій праці розкривається сутність етичного компоненту як необхідного елементу такого механізму, а також аналізуються підстави звільнення адвоката від виконання обов'язку підвищення своєї кваліфікації.

В рамках цієї статті було проаналізовано правове регулювання порядку реалізації адвокатом свого обов'язку щодо підвищення кваліфікації, а саме через призму необхідності оволодіння високими стандартами етичної поведінки. Звертається увага на позитивність положення українського законодавства, відповідно до якого адвокат, підвищуючи свою кваліфікацію, обов'язково повинен набути певний комплекс знань (зокрема, що стосується питань адвокатської етики). Таке положення вітчизняного законодавства в цілому відповідає законодавству багатьох країн світу (Франція, Італія, Норвегія, Чехія, Ірландія тощо), особливо в контексті підвищення кваліфікації адвокатами, які лише набули такого статусу (молоді адвокати).

Робиться висновок про необхідність розроблення саме Національною асоціацією адвокатів України відповідних заходів (програм), які б надавали можливість отримати етичну складову як необхідну умову підвищення кваліфікації адвоката на безкоштовній основі.

Досліджується також законодавство зарубіжних країн, які застосовують ті чи інші підстави звільнення від обов'язку підвищення кваліфікації адвокатів. Аргументується позиція про доцільність закріплення положення, відповідно до якого від обов'язку підвищувати кваліфікацію не тільки адвокатів, які зупинили свою діяльність, втратили працездатність або мають інші поважні причини, але й адвокатів, які досягли певного віку (наприклад, 65 років), займаються адвокатською діяльністю більше 30 років, або ж мають науковий ступінь доктора наук та є визнаними фахівцями у галузі права.

Ключові слова: адвокат; адвокатська діяльність; статус адвоката; професійні обов'язки адвоката; підвищення кваліфікації адвоката; стандарти етичної поведінки; звільнення від обов'язку підвищення кваліфікації.

Zaborovsky V.V. Some practical aspects of the implementation of the institute for advanced training of Ukrainian lawyers

It is indicated that the procedure for improving the qualifications of lawyers provides for a rather voluminous list of possible types of raising their professional level, among which measures organized by the operators of improving the qualifications of lawyers occupy a decisive place, but also that a significant emphasis of such measures is aimed at ensuring the quality of their organization, in particular, by establishing essential professional, personal and ethical requirements for lecturers and their practical direction.

This article is aimed at revealing some practical aspects of the mechanism of the lawyer's implementation of his professional duty to improve his qualifications. Thus, the scientific work reveals the essence of the ethical component as a necessary element of such a mechanism, and also analyzes the grounds for exempting a lawyer from the obligation to improve his qualifications.

Within the framework of this article, the legal regulation of the procedure for the lawyer to fulfill his duty to improve his qualifications was analyzed, namely through the prism of the need to master high standards of ethical behavior. Attention is drawn to the positivity of the provisions of the Ukrainian legislation, according to which a lawyer, improving his qualifications, must necessarily acquire a certain set of knowledge (in particular, concerning issues of lawyer ethics). This provision of domestic legislation generally corresponds to the legislation of many countries of the world (France, Italy, Norway, the Czech Republic, Ireland, etc.), especially in the context of professional development by lawyers who have just acquired this status (young lawyers).

It is concluded that the National Association of Lawyers of Ukraine needs to develop appropriate measures (programs) that would provide an opportunity to obtain an ethical component as a necessary condition for improving the qualifications of a lawyer on a free basis.

The legislation of foreign countries, which apply certain grounds for exemption from the obligation to improve the qualifications of lawyers, is also studied. The position is argued about the expediency of enshrining the provision according to which from the obligation to upgrade the qualifications not only of lawyers who have stopped their activities, lost their ability to work or have other good reasons, but also lawyers who have reached a certain age (for example, 65 years old), are engaged in the practice of law have been active for more than 30 years, or have a Doctor of Science degree and are recognized specialists in the field of law.

Key words: lawyer; advocacy; the status of a lawyer; professional duties of a lawyer; advanced training of a lawyer; standards of ethical behavior; exemption from the obligation to improve qualifications.

Актуальність теми. Підвищення адвокатом свого професійного рівня є одним із його основних професійних обов'язків, правова природа і значення якого неодноразово були предметом нашого наукового дослідження [1–4]. Так, в одній із наших наукових праць [5], ми не тільки звертали увагу на те, що Порядок підвищення кваліфікації адвокатів передбачає доволі об'ємний перелік можливих видів підвищення їх професійного рівня і визначальне місце серед яких займають заходи, що організовані операторами підвищення кваліфікації адвокатів, але й на те, що значний акцент таких заходів спрямований на забезпечення якості їх організації, зокрема, шляхом встановлення суттєвих професійних, особистісних та етичних вимог до лекторів та їх практичне спрямування. В той же час, акцентувалась увага на тому, що незважаючи на об'ємний перелік можливих видів підвищення адвокатом свого професійного рівня, даний перелік має бути розширений, виходячи в тому числі з необхідності врахування потреб адвокатів, особливо їх зацікавленості у набутті практичних навиків, забезпечуючи при цьому, з одного боку, свободу у виборі вказаних заходів, а з іншого – ефективність та безперервність процесу підвищення адвокатом свого професійного рівня.

Все це потребує вироблення не формального, а належного механізму підвищення кваліфікації українського адвоката, де вагоме місце повинно займати й оволодіння високими стандартами етичної поведінки. Актуальність даного дослідження полягає й в тому, що враховуючи значну кількість українських адвокатів та багатогранність їх професійної діяльності, повинні бути вироблені належні критерії звільнення адвоката від виконання обов'язку щодо підвищення його кваліфікації.

Аналіз наукових публікацій. Окремі аспекти механізму підвищення кваліфікації адвокатів, і зокрема, сутність таких його складових як підстави звільнення адвоката від виконання свого обов'язку щодо підвищення кваліфікації та етичний компонент як необхідний елемент даного механізму були предметом наукового дослідження багатьох вчених. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти даного питання, доцільно виокремити праці Д.В. Кухнюва, В.В. Петраковського О.С. Семерака, Г. Тангази, Ф.Г. Фазикоша, Є.І. Фурси, С.Я. Фурси та інших.

Метою даної статті є розкриття окремих практичних аспектів механізму реалізації адвокатом свого професійного обов'язку щодо підвищення кваліфікації, зокрема, в контексті з'ясування сутності етичного компоненту як необхідного елементу даного механізму, а також щодо визначення підстав для звільнення адвоката від виконання обов'язку підвищення своєї кваліфікації.

Основними завданнями автор ставить перед собою: проаналізувати нормативне регулювання порядку реалізації обов'язку адвоката щодо підвищення кваліфікації в контексті необхідності оволодіння стандартами етичної поведінки; з'ясувати позиції науковців та досвід зарубіжних країн, які використовують різноманітні підходи щодо необхідності отримання знань з правил адвокатської етики як обов'язкового елементу підвищення кваліфікації адвоката; дослідити законодавство зарубіжних країн, які застосовують ті чи інші підстави звільнення від обов'язку підвищення кваліфікації адвокатів.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні діє Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція) [6], положення якого спрямовані на забезпечення безперервного поглиблення, розширення, а також оновлення адвокатами своїх професійних знань, навичок та вмінь. Відповідно до положень даного Порядку на адвокатів, за винятком тих, які займаються адвокатською діяльністю менше трьох років, покладається обов'язок підвищувати свою кваліфікацію шляхом отримання не менше 10 залікових балів на рік.

Хоча Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України й виходить з принципу вільного вибору адвокатами засобів (видів) підвищення їх кваліфікації (передбачаючи суттєвий перелік можливих видів підвищення кваліфікації), певне «обмеження» (поряд з нормою, за якою не менше 50 % мінімальної кількості залікових балів адвокат має отримати відвідуючи заходи, що організовані операторами підвищення кваліфікації адвокатів в Україні) передбачає положення, згідно з яким адвокат за рік має отримати не менше ніж 2 таких бали за навчання з питань Правил адвокатської етики (п. 21). Така норма поширюється як на молодих адвокатів, так і на тих, які здійснюють адвокатську діяльність понад три роки.

Слід відмітити, що положення, відповідно до якого підвищуючи свою кваліфікацію адвокат обов'язково повинен оволодіти певним комплексом знань (зокрема, що стосується питань етики) є характерним для законодавства багатьох країн світу, особливо в розрізі підвищення кваліфікації молодими адвокатами. Д.В. Кухнюк та В.В. Петраковський [7, с. 15], відзначають, що в багатьох європейських країнах, хоча адвокат і може обрати будь-який вид підвищення кваліфікації, який йому підходить якнайкраще, проте обов'язковість інколи має місце і відзначається предметним характером. Вони звертають увагу, що в деяких країнах встановлюють обов'язкові теми, особливо для перших років практики (наприклад, у Франції та Великобританії молоді адвокати зобов'язані вивчати правила професійної етики на самому початку своєї кар'єри).

Ми повною мірою поділяємо позицію науковців. Так, ст. 85 Декрету Французької Республіки «Про організацію юридичної професії» [8] передбачає, що протягом перших двох років професійної практики адвоката, навчання повинно включати щонайменше 10 годин, що стосуються питань етики (слід врахувати, що французький повинен підвищувати свою кваліфікації у обсязі не менше 20 годин на рік). Подібні норми прописані в багатьох інших країнах світу, зокрема:

- Італія. 9 кредитів безперервної юридичної підготовки із 60 необхідних за три роки мають бути присвячені етиці та професійній діяльності [9];
- Норвегія. 5 годин з 80 необхідних (за 5 років) мають стосуватися етики/професійної поведінки задля підвищення кваліфікації адвокатами Норвегії [10];
- Чехії. Задля підвищення своєї кваліфікації чеський адвокат повинен отримати 36 годин за 3 роки, 4 з яких повинні стосуватися питань професійної поведінки (етики) [11];
- Ірландія. 2 години з питань етики є необхідними для підвищення кваліфікації адвокатів за ірландським законодавством [12] (з 15 необхідних за рік).

Не вдаючись до детального аналізу правової природи деонтологічних засад адвокатської діяльності та значення Правил адвокатської етики в контексті здійснення адвокатом своєї професійної діяльності, ми повною мірою поділяємо необхідність існування норми, за якою обов'язковою складовою підвищення кваліфікації адвоката мають бути питання, що пов'язані з адвокатською етикою. В той же час, враховуючи, що здобуття такої компетенції є необхідною умовою підвищення кваліфікації, яка поширюється на всіх адвокатів України, то саме Національна асоціація адвокатів України (Вища школа адвокатури) повинна розробити відповідні заходи (програми), які б надавали можливість її отримати (як окремі курси, так і як складові комплексних програм). Проходження таких курсів має відбуватись у режимі онлайн та в зручний для адвоката час. Показовим в цьому випадку є безоплатний онлайн-курс з підвищення кваліфікації адвокатів «Морально-етичні аспекти адвокатської діяльності», який був організований Радою адвокатів Одеської області (спікер Й.Л. Бронз) [13].

Важливим в аспекті нашого дослідження є і питання щодо можливості звільнення адвоката від обов'язку щодо підвищення кваліфікації.

Так, розкриваючи питання про існування різноманітних програм щодо підвищення кваліфікації українських адвокатів в умовах цифровізації [14], ми звертали увагу на те, що, відповідно до положень ст. 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [15] право на зайняття адвокатською діяльністю може бути зупинено, в тому числі й у випадку подання адвокатом відповідної заяви про це. Таке зупинення тягне за собою певні юридичні наслідки, так, з одного боку, протягом строку, на який було зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, адвокат не має права займатися такою діяльністю, а з іншого – на нього не поширюються ряд професійних обов'язків, в тому числі підвищувати свою кваліфікацію та сплачувати членські внески. В діючому на сьогодні Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України закріплена норма, за якою якщо таке зупинення було на строк більше одного року, то адвокат зобов'язаний пройти спеціальні курси підвищення кваліфікації. Даний курс розроблений Вищою школою адвокатури НААУ та має назву – Спеціальний курс з підвищення кваліфікації у випадку поновлення права на заняття адвокатською діяльністю (<https://www.hsa.org.ua/adaptatsijnnyj-kurs-v-profesiyu-advokata-dlya-stazhystiv-3/>), проходження, якого відбувається у режимі онлайн та в зручний час протягом одного місяця з моменту замовлення. Такий спеціальний курс адвокат повинен пройти протягом трьох місяців з моменту поновлення права на заняття адвокатською діяльністю (п. 1 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України).

Крім цього, за заявою адвоката та за рішенням ради адвокатів відповідного регіону, адвоката може бути звільнено від обов'язку підвищувати кваліфікацію (повністю або частково) у разі тривалої (понад 3 місяці) втрати працездатності або з інших поважних причин (п. 26).

В даному випадку заслуговує на увагу і досвід зарубіжних країн, які передбачають й інші підстави звільнення від обов'язку підвищення кваліфікації. Ряд країн, як підставу звільнення адвоката від вищевказаного обов'язку, розглядають досягнення адвокатом певного віку та/або набуття певного стажу адвокатської діяльності. Так, австралійські баристери та соліситори звільнюються від обов'язку підвищувати свою кваліфікацію у випадку хвороби, інвалідності, відсутності практики (наприклад, через відпустку по догляду за дитиною) та інших особливих обставин, а соліситори також і у випадку, якщо вони здійснюють свою професійну діяльність понад 40 років [16].

Заслуговує на увагу і досвід малайзійського законодавця, відповідно до якого адвокат може подати заяву про звільнення від вимоги щодо проходження безперервного юридичного навчання у випадку серйозного захворювання, або ж у випадку досягнення 75-річного віку (за наявності 10 років адвокатського стажу) чи за наявності не менше 30 років такого стажу [17]. Подібна позиція відтворена і в законодавстві Гонконгу, за яким адвокат звільняється від виконання щорічних вимог щодо підвищення кваліфікації, зокрема, у випадку, якщо він працював адвокатом протягом 40 років або більше, або ж досяг віку понад 70 років [18].

Поряд з вищевказаними позиціями, італійським законодавцем від обов'язку підвищувати свою кваліфікацію звільнюються окрім адвокатів, які відсторонені від професійної діяльності та адвокатів, які мають стаж адвокатської діяльності понад 25 років, або ж досягли 60-річного віку, також і адвокати, які є викладачами університетів та визнаними науковцями в галузі права (ч. 2 ст. 11 Закону «Нові правила для організації юридичної професії» [19]). В контексті останньої позиції заслуговує на увагу твердження С.Я. Фурси та Є.І. Фурси [20, с. 55], які ставлять під сумнів доцільність існування вимоги про підвищення кваліфікації кандидатами та докторами юридичних наук, які підтвердили свій високий не тільки адвокатський, а й науковий рівень, вказуючи на те, що навпаки, такі фахівці мають залучатися для підвищення кваліфікації інших адвокатів. Слушною є і їх думка, що за вибором адвокатів мають запрошуватися провідні українські, іноземні вчені, практикуючі адвокати, але які є фахівцями у певній галузі знань (наприклад, в аспекті надання науково-практичного аналізу певних резонансних справ, коли досвідчений вчений погодиться надати власний погляд на ту чи іншу важливу справу, поділитися власним досвідом надання висновків у таких справах тощо).

На підставі вказаного можна дійти висновку, про доцільність розгляду Радою адвокатів України питання щодо можливого звільнення від обов'язку підвищувати кваліфікацію, зокрема, адвокатів, які досягли певного віку (наприклад, 65 років), займаються адвокатською діяльністю більше 30 років, або ж мають науковий ступінь доктора наук та є визнаними фахівцями у галузі права.

Висновки. Ми поділяємо позицію вітчизняного законодавця, відповідно до якої український адвокат, підвищуючи свою кваліфікацію, обов'язково повинен оволодіти певним комплексом знань (зокрема, що стосується питань адвокатської етики), що в цілому відповідає законодавству багатьох країн світу, особливо в контексті підвищення кваліфікації адвокатами, які лише набули такого статусу. В той же час, враховуючи, що отримання знань з правил адвокатської етики є необхідною умовою підвищення кваліфікації, яка поширюється на всіх адвокатів України, то саме Національна асоціація адвокатів України (Вища школа адвокатури) повинна розробити відповідні заходи (програми), які б надавали можливість їх отримати (як окремі курси, так і як складові компоненти комплексних програм підвищення кваліфікації адвокатів), а проходження таких курсів має відбуватись на безкоштовній основі та в зручний для адвоката час (зокрема, у режимі онлайн).

Аргументується позиція про доцільність розгляду Радою адвокатів України питання щодо можливого звільнення від обов'язку підвищувати кваліфікацію не тільки адвокатів, які зупинили свою діяльність, втратили працездатність або мають інші поважні причини (з метою уникнення зловживання, необхідно встановити примірний перелік таких причин), але й адвокатів, які досягли певного віку (наприклад, 65 років), займаються адвокатською діяльністю більше 30 років, або ж мають науковий ступінь доктора наук та є визнаними фахівцями у галузі права. Така позиція відповідатиме правозастосовній практиці багатьох країн, які як підставу звільнення адвоката від вищевказаного обов'язку, розглядають досягнення адвокатом певного віку та/або набуття певного стажу адвокатської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заборовський В.В., Фазикош В.Г., Семерак О.С. Підвищення кваліфікації адвоката як один із його професійних обов'язків: загальні положення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 70. С. 444–449.
2. Заборовський В.В. Інститут підвищення кваліфікації адвоката: історичний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 5. С. 377–382.
3. Заборовський В.В. Використання ІТ технологій в процесі підвищення кваліфікації адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Вип. 75. Ч. 3. С. 101–106.
4. Заборовський В.В. Концепція безперервної юридичної освіти в аспекті підвищення кваліфікації адвокатів. *Право в умовах війни: пріоритети, завдання, функції: матеріали Міжнародного круглого столу (м. Ужгород, 14 жовтня 2022 р.).* Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. С. 50–55.
5. Заборовський В.В. Вибір українським адвокатом видів підвищення своєї кваліфікації через призму реалізації конституційного права на освіту. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 5. С. 552–557. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.99>.
6. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція), затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 03.07.2021 № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr063871-21#Text>.
7. Кухнюк Д.В., Петраковський В.В. Підвищення кваліфікації адвокатів України: проблеми нормативного забезпечення. *Адвокат.* 2012. № 8. С. 12–17.
8. Organisant la profession d'avocat: Décret du 27 novembre 1991 № 91-1197. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr>.
9. Italy. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education.
10. Norway. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education.
11. Czech Republic. The map of Continuing Legal Education in Europe. URL: www.eccle.eu/european-center-for-continuing-legal-education.
12. Tangaza H. International Approaches to Ongoing Competence. A report for the LSB (march 2021). URL: <https://legalservicesboard.org.uk/wp-content/uploads/2021/05/International-approaches-to-Ongoing-Competence.pdf>.
13. Морально-етичні аспекти адвокатської діяльності. URL: unba.odessa.ua/shanovni-kolegy-zaproshuyemo-vas-vzyaty-uchast-v-onlajn-kursi-z-pidvyshhennya-kvalifikatsiyi-advokativ/

14. Заборовський В.В. Щодо необхідності існування диференційованого підходу в аспекті визначення програм підвищення кваліфікації українських адвокатів в умовах цифровізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 326–331. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.52>.
15. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Офіційний вісник України.* 2012. № 62. Ст. 17.
16. Continuing professional development (CPD). URL: <https://lsbc.vic.gov.au/lawyers/practising-law/continuing-professional-development-cpd/about-cpd-victoria>.
17. CPD Guidelines, applicable 1 July 2016 to 30 June 2018. URL: cpd.malaysianbar.org.my/wp-content/uploads/2017/05/CPD-Guidelines-Cycle-3_v1-2.pdf.
18. Mandatory continuing professional development (information package). 2020. URL: <https://www.hklawsoc.org.hk/en/Support-Members/Professional-Support/Continuing-Professional-Development-Scheme/CPD-Information-Package>.
19. Nuova disciplina dell'ordinamento della professione forense: Legge 31 dicembre 2012 № 247. *Gazzetta Ufficiale.* 2013. № 15. P. 1.
20. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Підвищення кваліфікації адвокатів в контексті навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 15 грудня 2020). Харків, Україна: Право. С. 51–58.